

A FAIPARBAN HASZNÁLT KEMÉNYSÉGVIZSGÁLATI ELJÁRÁSOK TÖRTÉNETI FEJLŐDÉSE 2. – STATIKUS KEMÉNYSÉGVIZSGÁLATI ELJÁRÁSOK 1915-TŐL 1950-IG

THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF WOOD HARDNESS TESTS PART 2. – STATIC INDENTATION METHODS 1915-1950

Vörös Ágnes^{1*}, Prof. Dr. Németh Róbert¹

¹¹ Faanyagtudományi Intézet, Simonyi Károly Műszaki, Faanyagtudományi és Művészeti Kar, Soproni Egyetem, Magyarország

Kulcsszavak:

golyós próba
Chalais-Meudon-i keménység
Brinell-Mörath-féle keménység
Krippel-Pallay-féle keménység
Hoeffgen-féle pecsétnyomó eljárás
Mayer-Wegelin-féle eljárás

Keywords:

ball type hardness test
Chalais-Meudon hardness
Brinell-Mörath hardness
Krippel-Pallay hardness
Hoeffgen hardness
Mayer-Wegelin hardness

Cikktörténet:

Beérkezett 2018. október 10.
Átdolgozva 2018. október 31.
Elfogadva 2018. november 5.

Összefoglalás

A cikksorozat a faiparban használatos keménységvizsgálati módszereket, azok kialakulását, jelentőségét, előnyeit, hátrányait, használhatóságát kívánja bemutatni. Az második részben a jelenleg is alkalmazott statikus keménységvizsgálati módszerek történeti fejlődését ismertetjük 1915-től 1950-ig.

Abstract

The purpose of the article series is, to review the hardness tests with relevance for the wood industry, their development, importance, advantages, disadvantages and applicability. In the 2nd part we present history of the currently practiced static test methods in the period 1915-1950.

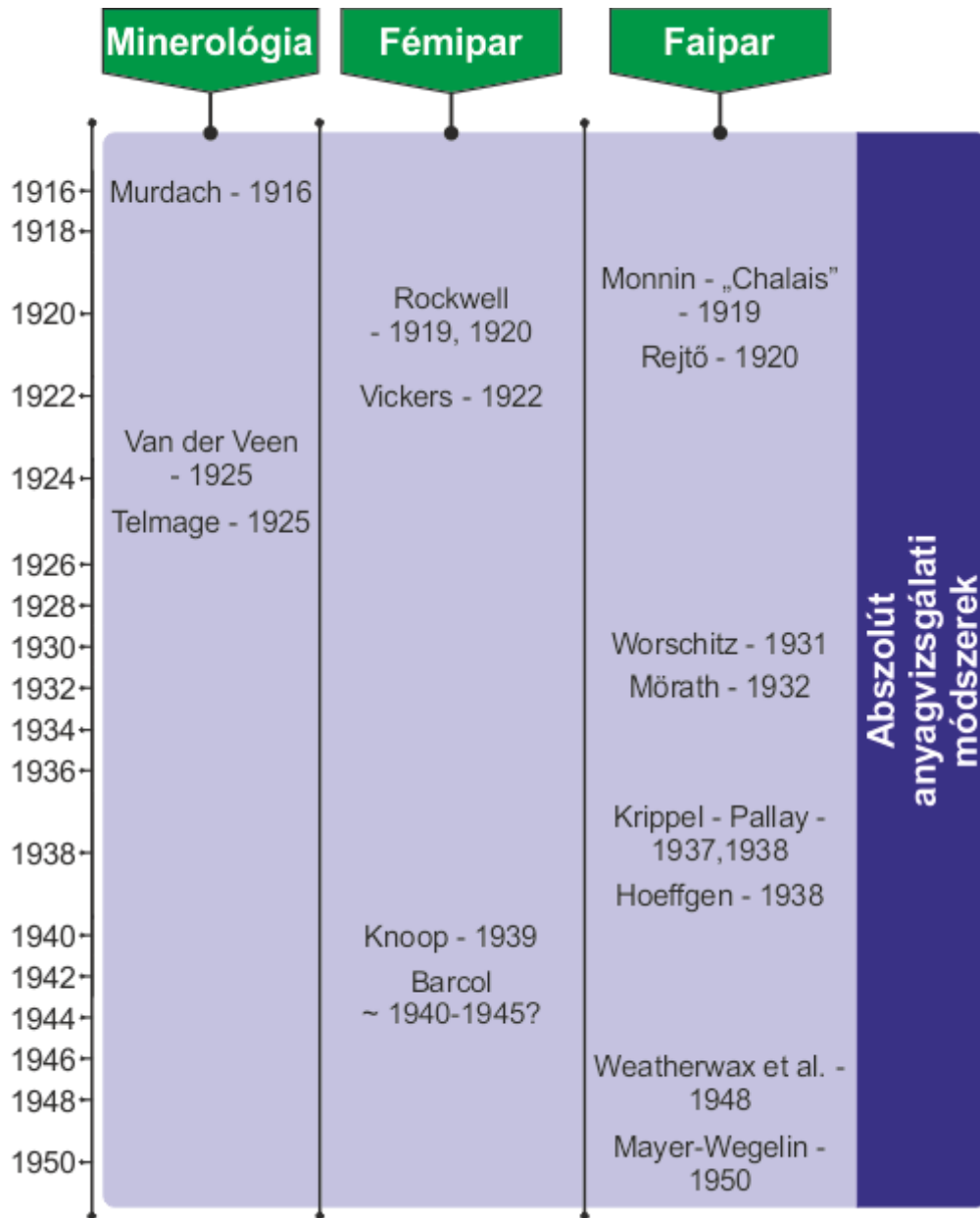
1. Bevezetés

Fakeménység alatt –Rejtő S. (1920) után- azt az ellenállást értjük, amelyet a fa a belé nyomott idegen test behatolásával szemben kifejt [16]. Gyakorlati szempontból a faanyag keménysége a megmunkálási technológiák során, illetőleg a mechanikai tartósságban játszik szerepet. Gyorsan vizsgálható univerzális műszaki anyagjellemzőként tekintünk rá. A fa egy ortogonálisan anizotróp anyag, vagyis fizikai-, mechanikai tulajdonságai – így a keménység is – a tér különböző irányaiban másképpen változnak. Ez az anatómiai elemek irányítottságának és inhomogén szöveti felépítésének köszönhető, mely az adott fafajra, ill. fafajcsoportra jellemző.

1915-ig gyakorlatilag kialakultak a ma is használt módszerek alapjául szolgáló vizsgálati megoldások. Cikksorozatunk első részében megismerkedtünk a relatív-, valamint az 1915-ig nyilvánosságra hozott abszolút keménységvizsgálati módszerekkel (Brinell-, Büsgen-, Janka-, Ludwik- eljárások), ezek pozitívumaival és hiányosságaival [23]. A mérés során jelentkező hibák kiküszöbölésére számos kísérlet született, e fejezetben az abszolút keménységvizsgálati eljárások ismertetését folytatjuk 1915-től 1950-ig.

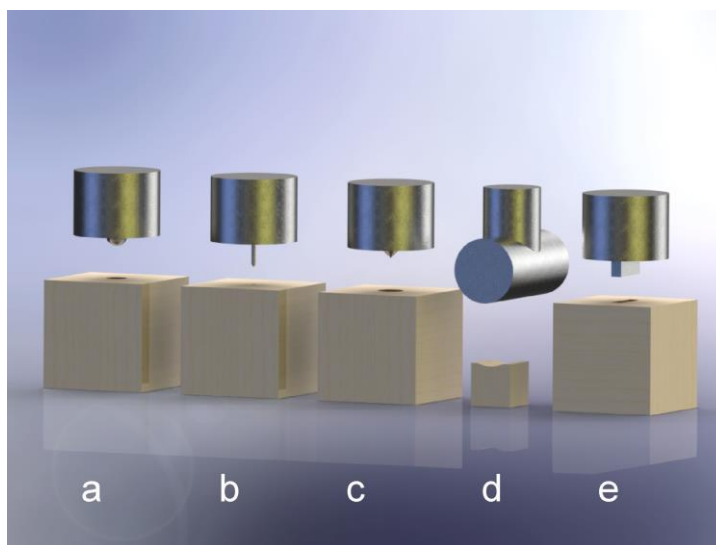
2. Statikus keménységvizsgálati eljárások 1915-től

A keménységvizsgálati eljárások időrendi összefoglalását az 1. ábra mutatja. Amint látható, a faipar mellett – a cikksorozat 1. részéhez hasonlóan [23] – bemutatjuk a vizsgált periódus legjelentősebb minerológiai és fémipari fejlődéseit is. Ennek oka, hogy e tudományterületek fejlesztései nagy hatással voltak egymásra, például számos, eredetileg a fémipar számára létrehozott vizsgálat más iparágokban is használatossá vált a későbbiekben, vagy újabb módszerek alapjául szolgált.

1. ábra. A faipar szempontból jelentősebb statikus keménységvizsgálati eljárások fejlődése 1915-1950

A különböző keménységmérési módszerek áttekintéséhez nyújt segítséget a 2. ábra.

2. ábra. Abszolút keménységvizsgálati eljárások sematikus ábrázolása: a: golyós próbák, b: tűpróbák, c: kúpos pecsétnyomó eljárások, d: Chalais-Meudon-I keménységvizsgálat, e: Hoeffgen-féle pecsétnyomó eljárás

2.1. Rejtő és Worschitz kísérletei

Ugyan módszereik nem terjedtek el, Rejtő Sándor és Worschitz Frigyes munkássága mindenképpen említést érdemel.

A nyomási mélység csökkentését, valamint a golyó felületének növelését már Trendelenburg, neves kutató is javasolja [8], hogy azok által az oldalirányú torzító tényezők hatását csökkentse, valamint a keménység értéke jobban tükrözze a sűrűségbeli különbségeket. Az említett hibák elkerülése végett többen, köztük Rejtő S. (1920) és Worschitz F. (1931) is megnövelt golyóátmérővel próbáltak egy új mérési módszert létrehozni a Brinell-eljárás mintájára [19],[24].

Rejtő a Brinell-féle keménység meghatározásához 40 mm átmérőjű golyót használt. Mivel tisztában volt azzal, hogy golyós próba esetén az erő ábrája csak kezdetben emelkedő, majd a fa repedéséig (próbatest hasadásáig) vízszintes, a terhelést a maximális erő kifejtésig végezte. A darab tehermentesítése után meghatározta az érintkező kör átmérőjét, s az erőt a kapott kör területére vonatkoztatta.[19]

Worschitz korong alakú vörösfenyő próbatesteken végzett vizsgálatokat egy 31,78 mm átmérőjű gömmbel, a benyomódás mértéke egyszer sem érte el az átmérő $\frac{1}{4}$ részét (7,95 mm). Kísérletei során az erőhatás mértékét a termőhelytől függően határozta meg (15000 N, 12000 N, 16000-18000 N), viszont az erő állandó mértékét a mérőműszer higanyoszlopának ingadozása miatt nem minden esetben tudta betartani. Maga írta le, hogy az igénybe vett terület nagyságának szórása igen magas, az értékek a benyomott terület évgyűrűszerkezete szerint változnak. A törzsön belüli elhelyezkedést is figyelembe vette, az eredményeket az összehasonlíthatóság kedvéért átlagolta.[24]

2.2. A Brinell-Mörath eljárás

A cikksorozat előző részében [23] bemutattuk, hogy számos támadás érte a Brinell- és Janka-eljárásokat. Ennek következtében Mörath 1932-ben módosította Brinell módszerét úgy, hogy az specifikusan a különböző faanyagokra is alkalmazható legyen [1][14]. 153 fafajt mért oly módon, hogy csak a terhelőerőket változtatta meg: az igen kemény fafajokat megközelítőleg 100 kg-os, a közép kemény fákat 50 kg-os, a nagyon puha fákat pedig 10 kg-os tömegek súlyának megfelelő terhelésnek tette ki. Mörath a terhelés idejére vonatkozóan is tett kikötéseket: a maximális terhelést 15 sec alatt el kell érni, azt 30 sec-ig kell tartani, majd lassan, egyenletesen kell megszüntetni újabb 15 sec alatt. (Meg kell jegyeznünk, hogy a gyakorlatban 1000 N, 500 N és 100 N nagyságú terhelő erők használata terjedt el, ami a 9,80665-szeres szorzó miatt kisebb eltéréseket mutathat az eredeti értékekhez képest.) [7]

A Mörath által módosított keménység számítása megegyezik az eredeti Brinell-keménységével:

$$H_{BM} = \frac{F}{D\pi h} = \frac{2F}{D\pi(D - \sqrt{D^2 - d^2})} \text{ (N/mm}^2\text{)} \quad (1)$$

ahol:

HB - Brinell-féle keménység	(N/mm ²)
F – terhelőerő	(N)
D - golyó átmérője	(mm)
h - benyomódás mélysége	(mm)

Pallay Nándor 1937-ben, az Anyagvizsgálók közlönyében, valamint 1938-ban a Holz als Roh- und Werkstoff német folyóiratokban megjelent cikkeiben összegzi a Brinell-Mörath-módszert ért kritikákat, valamint kiegészíti azokat saját mérései alapján [13],[14]. Leírja, hogy a 3-féle terhelő erő eleve bizonytalanra teszi az eljárást, mert már előre meg kell becsülni a mérés elvégzéséhez a várt keménységi értéket (Kollmann, 1937). Az eljárás nem biztosít összehasonlítási alapot, csak az ily módon elkülönített keménységi csoportokon belül, mert nem csak a terhelő erő nagysága, de a benyomódás mélysége is változik. A benyomódási képet tanulmányozva megállapítja, hogy az gyakran kör helyett egészen szabálytalan alakú, különösképpen, ha a benyomódás épp az évgűrűhatárt érinti. Ebben az esetben a tényleges felület korrekciójaként a két, egymásra merőleges átmérő átlagát kellene venni, Pallay ezt elutasítja – a fában keletkező gömbsüveg határa ugyanis nem éles, ez főként trópusi fafajoknál jelentkezik-, helyette a nagyobbik tengely hosszának négyzetére emelését javasolja. E javaslatot saját méréseire alapozza, melyek során azt is megállapítja, hogy a keletkező ellipszis két tengelye közötti különbség a sűrűséggel fordított arányban változik. Emellett leszögezi, hogy célszerűbb volna a benyomódás mélységét mérni és abból számítani a gömbsüveg felületét, szemben a benyomási képek átmérőhányadosaiból történő számítási módszerrel. Foglalkozik a terhelési időnek a keménységre gyakorolt hatásával is, erre vonatkozólag –mivel az szabálytalanul változik, valamint az eredmények szórása igen nagy-, nem tud szabályszerűséget felállítani. Emiatt indokolatlannak véli a 30 s-os terhelési időt is, valamint e tekintetben is megbízhatatlannak ítéli Brinell módszerét. Az átlagérték számításához előírt min. 9 benyomás szerinte még nem biztosítja, hogy reális, megbízható átlagértékeket kapjunk, mivel az a próbatetek nagyságától függ (és nem feltétlenül a vizsgálat elvégzéseinek számától). A kívánt átlagértékek eléréséhez a Brinell-Mörath eljárásban használt 10 mm átmérőjű golyót is túlságosan kicsinynek ítéli az előírt terhelés mértékéhez képest, hiszen csak egyenesletes évgűrűszerkezet esetén szolgáltathat valós eredményt [13][14].

2.3. A Chalais-Meudon-i módszer

Mörath-tal szinte egy időben, egy teljesen más megközelítéssel próbálta megoldani a korábban kifejtett problémákat [23] a francia M. Monnin (1932), a Chalais – Meudon-i módszer atyja. Monnin szakított a bütükeménység vizsgálatának gondolatával, ő sugárirányban kívánta a fák keménységét meghatározni. Ily módon nem kellett tartani a nyomó-hatások mellett helyenként ébredő nyíró-erők vizsgálatbefolyásoló hatásától, ezáltal a rostkiszakadástól sem [7].

Az általa kifejlesztett eljárás során a faanyagba egy 30 mm átmérőjű acélhengert nyomnak úgy, hogy annak a hossztengelye a vizsgált felülettel párhuzamos. A henger hosszának minden esetben meg kell haladnia a próbatetek hosszát. Franciaországban általában 2 x 2 cm alapterületű próbateteket használnak, ezek felületét 20 N/cm² (= 0,2 MPa) terhelésnek teszik ki 5 sec időtartamig, puha fák esetében a terhelési értékét 10 N/cm²-re (= 0,1 MPa) csökkentik [7][21].

A Chalais-Meudon-i keménység megadásához először a benyomódási mélységet kell meghatározni az alábbi képlet segítségével [7]:

$$t = 15 - \frac{1}{2} \cdot \sqrt{900 - l^2} \text{ (mm)} \quad (2)$$

ahol:

t – benyomódási mélység	(mm)
l – benyomási szélesség	(mm)

A Monnin-féle keménységet a benyomódás mélységének reciproka adja [1]

$$H_{Ch} = \frac{1}{t} \text{ (1/mm)} \quad (3)$$

Egner (1941) szerint az oldalirányú keménység vizsgálatában sokkal célravezetőbb a Monnin módszerének alkalmazása [7].

A kétféle terhelő erő alkalmazása a Brinell-Mörath eljárásnál is megjelenő hibákat eredményezi: az eljárás bizonytalan a változó terhelések, ill. benyomódási mélység miatt, összehasonlítás pedig csak egyes csoportokon belül lehetséges [7][21].

2.4. A Krippel-Pallay –eljárás

Pallay Nándor, a munkáját irányító ugyancsak magyar professzora, Krippel Móric módszerének bevezetését javasolja (az eljárást alátámasztó méréseket már Pallay végezte Krippel megbízására) [13]. A Krippel-Pallay (1937, 1938) módszer kiküszöböli a Brinell-Mörath eljárás talán legnagyobb problémáját, a 3-féle erő használatát azzal, hogy a Janka-módszerhez hasonlóan a benyomási mélységet határozza meg. Az eredetileg 2,5 mm, majd 2 mm-es érték megállapításánál figyelembe vették Stamer (1929) kutatási eredményeit is [13]: olyan benyomási mélységet kerestek, amely a tülevelűeknél és a lombosoknál sem eredményez rotszakadást. Hogy egy hitelesebb átlagértéket kapjanak, felismerték, hogy a golyó felületét kell annyival megnövelni, hogy az több évgyűrűt is érinteni tudjon. A Krippel és Pallay által használt golyó átmérője 31,834 mm, amelyet ha a már említett 2 mm mélységig benyomunk - ebben az övben az átmérő 15,154 mm, a gömbsüveg felszíne éppen 2 cm² lesz [13],[14],[15]. Érdekességképpen jegyeznénk meg, hogy Janka pecsétnyomó- és golyóspróbas eljárásánál is a nyomótesteknek a fával érintkező felülete is megközelítőleg 2 cm².

A Krippel-Pallay keménységet az alábbi módon határozhatjuk meg [15],[12]:

$$H_{K-P} = \frac{F}{200} \text{ (N/mm}^2\text{)} \quad (4)$$

ahol:

H_{K-P} – Krippel-Pallay-féle keménység (N/mm²)

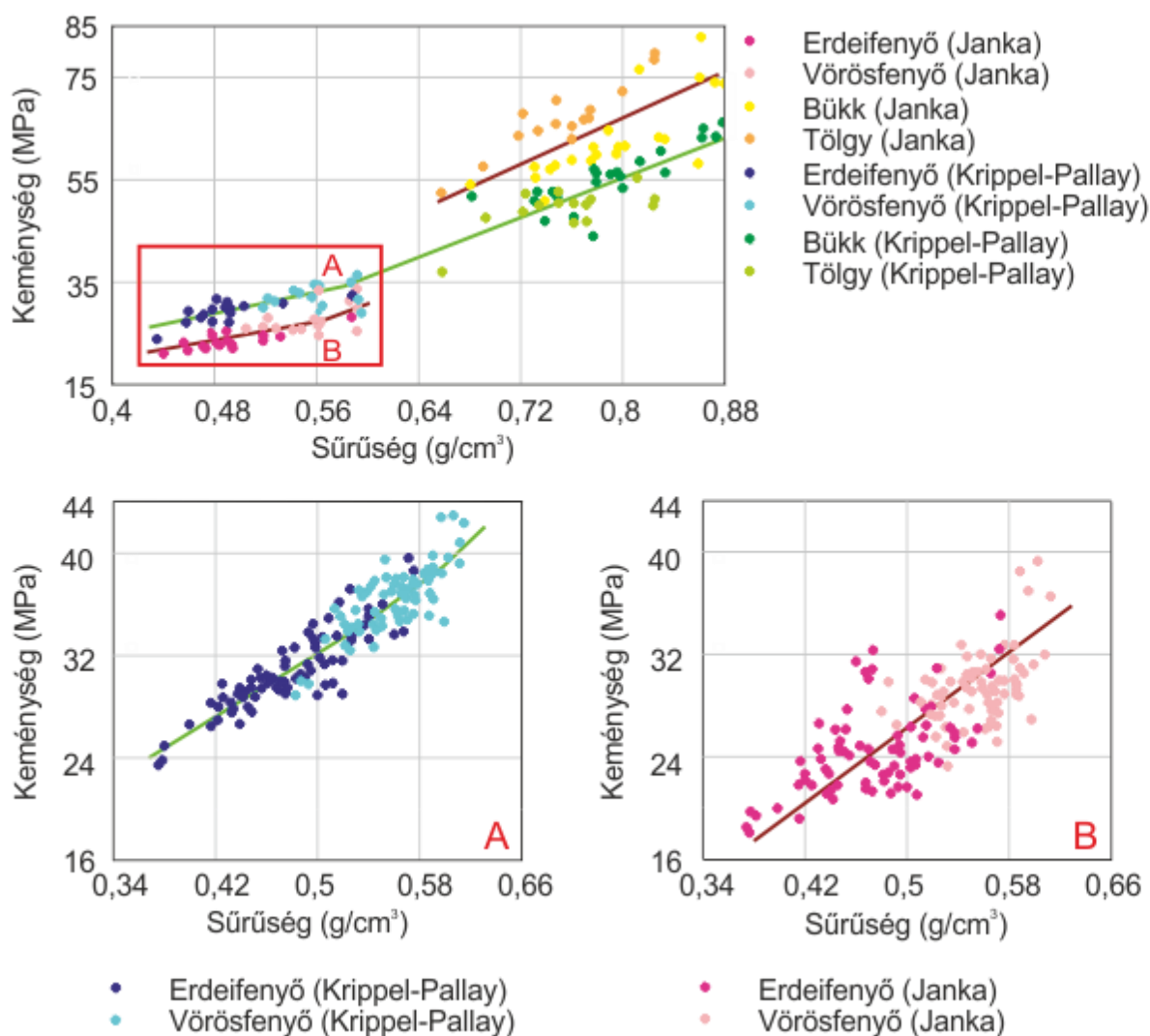
F – terhelőerő (N)

Hogy a módszer mennyivel célravezetőbb, mint az iparban nemzetközileg legelterjedtebb módszerek (Janka és Brinell-Mörath), jól bizonyítja a következő ábra (3. ábra) is, melyen jól látszik a Janka valamint a Pallay által légszáraz állapotban mért, sűrűség függvényében változó bütökeménységek szórásának eltérése - Pallay esetében a szórás jóval kisebb, tehát az értékek sokkal megbízhatóbbak.

Érdekes, hogy míg a Janka által mért lombos és fenyő keménységi értékeket nagy töréssel tudnánk csak összekötni (piros vonal), a Krippel-Pallay módszerrel ezek között közel lineáris kapcsolat figyelhető meg (zöld vonal). Ugyanennél az ábránál maradván észre kell vennünk, hogy a mért értékek Jankánál fenyők esetében alatta maradnak, míg lombosok esetében jóval meghaladják a Pallay által mért értékeket [13].

Szembetűnő a 3.B ábra nagyításának az eredetitől való eltérése: az eredeti ábrán a regressziós egyenes megtörik, míg nagyított másán egyenes marad ugyanabban a tartományban. Megkérdőjelezhető a lineáris regresszió alkalmazása, valamint az is, hogy 4 fafaj vizsgálata alapján általánosíthatunk-e az összes fafajra.

W. Kumichel és D. Holz (1955) is elismeri, hogy a Krippel-Pallay módszer különösen nagy jelentőséggel bír, hiszen nagymértékben kiküszöböli a Janka-eljárás hibáit. A Janka-módszerhez hasonlóan ennél a megoldásnál is a terhelés alatti golyóbenyomás adja a keménységi szám alapját. Azonban a faanyagban ily módon fellépő további rugalmas összenyomódás következtében túl alacsonyok lesznek a számított keménységi értékek. Az eltérés mértéke az egyes fafajok rugalmasságának megfelelő mértékben változik. Az empirikus összefüggés a faanyag sűrűsége és keménysége között a Krippel-Pallay módszernél is érvényes. Ebből arra következtetünk, hogy a keménység kiszámítható a sűrűségből, így magától a keménységméréstől el is tekinthetünk. Az ily módon kiszámolt keménységi értékek azonban nem mindig felelnek meg a valóságnak. Az eltérések különösen akkor jelentősek, ha kémiai, vagy gomba általi bomlási folyamatok hatására bekövetkező keménységcsökkenés kimutatása a cél. [9]

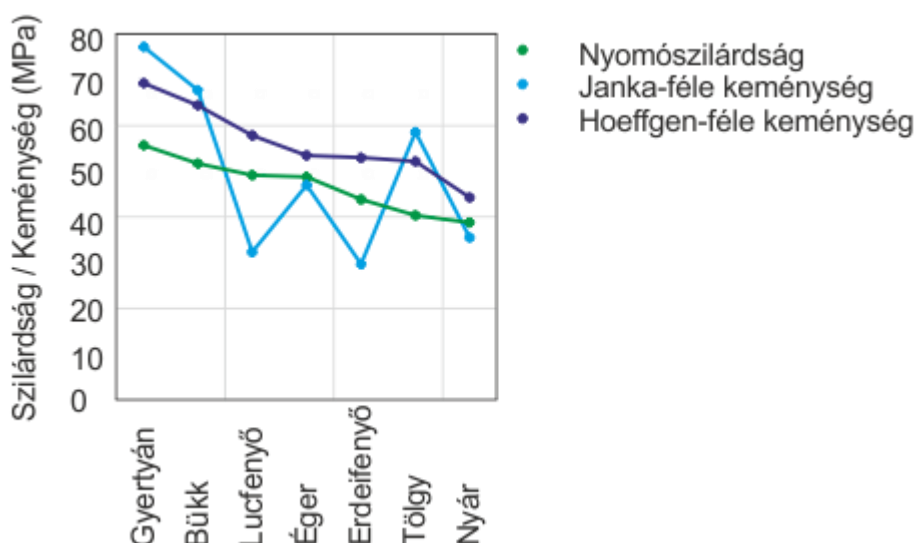
3. ábra. A bütükeménységek és a sűrűség közötti összefüggés légszáraz állapotban (Pallay eredeti ábrái [14] alapján)

2.5. A Hoeffgen-féle pecsétnyomó eljárás

Szinte egyidőben a Krippe-Pallay párossal publikálta pecsétnyomó eljárását H. Hoeffgen 1938-ban, ugyancsak a Holz als Roh- und Werkstoff-ban [6]. Hoeffgen célja is a Brinell- és a Janka-féle golyós próbák hibáinak kiküszöbölése volt [21]. Előkísérletei során 2,5x20, 5x20 illetve 10x20 mm alapú, téglatest formájú pecsétet használt, melyeket 10 mm mélységig nyomott a próbatestekbe rostiránnyal párhuzamosan [6]. Későbbi gyakorlatban a keménységmérés 12 % nettó nedvességtartalom mellett történik a pecsét 1 mm mélységig való benyomásával. A keménység értékét az 1 mm benyomási mélység eléréséhez szükséges erő nagysága adja. Hoeffgen [6] nem tesz erre vonatkozó említést, Kovács I. [8] viszont azt írja a különböző méretű pecsétet a faanyagok sűrűségétől függően kell alkalmazni: könnyű fák esetében a legkisebb, 2,5x20 mm-es, középnehéz- és nehéz fák esetében az 5x20 mm-es, nagyon nehéz fák esetén a 10x20 mm-es pecsétméretet használjuk. Ezt alátámaszthatja, amit Hoeffgen maga ír, hogy a megnövelt pecsétzélességgel arányaiban kisebb területen fog nyírás fellépni [6].

A Kapott eredményei alapján a középső, 1 cm² alapterületű forma alkalmazását tartotta célravezetőnek, így a Janka-féle keménységvizsgáló eljárással való összehasonlítást már ezzel végezte. 47 x 47 mm-es, légszáraz nedvességtartalmú próbatestjein 2-2 golyóspróbát és 2-2 pecsétnyomó vizsgálatot hajtott végre. A terhelések időtartama 30 s volt. Mint az a 4. ábrán is jól látszik, a kétféle metódus közül Hoeffgené követi a nyomószilárdság értékeit, Jankáé pedig jelentősen eltér attól. Mivel a nyomószilárdság és a keménység között nyilvánvalóan kell lennie

kapcsolatnak, Hoeffgen eredményei kedvezőbbnek tűnnek, mint a Janka-módszerrel mért, szóró eredmények.

4. ábra. A Janka-féle keménység és a Hoeffgen-féle keménység összehasonlítása a nyomószilárdság tekintetében (Hoeffgen eredeti ábrái [6] alapján)

A 4. ábrát továbbelemezve megállapítható, hogy amíg a Janka-keménység értékei nyomószilárdság tekintetében a 0,66-szoros értéktől az 1,41-szeresig változnak, ugyanezek Hoeffgennél csupán 1,11-1,28-szoros értékeket vesznek fel.

Hoeffgen a nedvességtartalom befolyásoló hatását is vizsgálta. A következő fanedvességtartalmak mellett elvégezte saját, illetve Janka próbáit lucfenyő próbatesteken: 0%, 10 %, 14%, 21% illetve 140 % nettó, vagyis a szárazanyagtartalomhoz viszonyított nedvességtartalom mellett. Arra a megállapításra jutott, hogy míg a pecsétnyomó eljárásnál a növekvő nedvességtartalommal a keménység értéke folyamatosan meghaladja a nyomószilárdságét, a Janka-keménység értékei jelentősen alatta maradnak a nyomószilárdságnak, de nedves fa esetén meglepően közel kerülnek egymáshoz az értékek [6].

A módszer nem aratott osztatlan sikert, Pallay 1939-es munkájában a nyírőerők fellépésével magyarázza a Hoeffgen eljárásánál, hogy annak értékei meghaladják a nyomószilárdság értékeit. Emellett megkérdőjelezi a módszer létjogosultságát arra hivatkozva, hogy az pusztán a nyomószilárdsági értékeket erősíti meg, a nyomószilárdság kifejezésére pedig már akkor is rendelkeztek egy jól bevált módszerrel, így Hoeffgen eljárása véleménye szerint nem bír újdonságjelleggel [15]. Kovács I. szerint a Hoeffgen eljárás megfelelő eredményeket ad, de a nyomószilárdsági vizsgálatokhoz képest ezek csupán megközelítő értékek [8].

2.6. A Mayer-Wegelin- eljárás

H. Mayer-Wegelin (1950) az évgyűrűkön belüli keménységkülönbségét szerette volna leírni. Ehhez megalkotta a "Härtetaster"-ként ismert egyszerű felépítésű, de viszonylag pontos, gyors gépet [8][18]. Módszere során eredetileg egy, az akkori kereskedelmi forgalomban kapható, meglehetősen vékony, standard gramofontűt nyomtak a faanyagba meghatározott erővel (Kovács I. szerint ennek mértéke $30 p = 133,45 N$), miközben a benyomási mélységet mérték 0,01-es pontossággal [8][20]. A benyomódás közvetlenül adja a keménységi számot, értéke normál esetben 0,2 – 2 mm közé esik (balsafánál 4,14 mm, pockfánál 0,21 mm). A tű egy horizontálisan mozgatható karon helyezkedett el, ezáltal lehetővé téve, hogy egy sorban számos ponton is elvégezhető legyen a mérés. Az így kapott eredményekből lehetett következtetni a faanyagon belüli keménységkülönbségekre. A módszert eredetileg bütükeménység mérésére találták ki, de alkalmas a tangenciális- és a sugárirányban való felhasználásra is.[20]

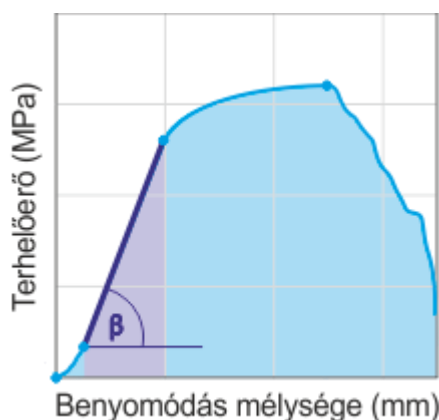
Ami a mérési módszer hibáit illeti, kiemelkedő szerepe van az eszköz egyes alkatrészei közötti holtjátéknak, túvezetésnek. Mivel az eszköz egy rögzítése mellett 1 m-es szakaszon tudunk méréseket végezni, problémássá válik hosszabb mintadarabok vizsgálata (Nehéz, szinte lehetetlen

ugyanazt a mérési sort folytatni ugyanabban az irányban, megtartani az áthelyezés utáni első pont és az előző szakasz utolsó pontja közti távolságot.) A terhelés eléréséhez szükséges gyorsulás mértéke szubjektív, a mérés kivitelezőjére van bízva. Emellett a mérőóra leolvasásának időpontjára sincs pontos megkötés. Ez azért kritikus, mert a tűnek (még terhelés mellett) állnia kell, a valóságban ezzel szemben – gyakran szinte észrevétlenül - fokozatosan beljebb hatol a faanyagba. A Bűsgermó-módszernél is felismert hibák némelyike Mayer-Wegelin módszerénél is megfigyelhető, például a vizsgálandó felületet nem lehet kellőképpen kicsire választani ahhoz, hogy a tű ne szűrjön át más szöveti részt is. Emellett az új módszer alkalmazása során is fellép a súrlódás és a hasítás nemkívánatos, torzító hatása [20]. Hogy átfogó, egzakt eredményeket kapjunk, igen sok mérést kell végezni, ami meghosszabbítja a vizsgálat időtartamát és bonyolítja a kiértékelést is.[4]

A gyakorlatban - a felsorolt hibák ellenére is - a módszer jól használható például a furnérok keménységének meghatározására. Alkalmos továbbá – Mayer-Wegelin céljának megfelelően – a faanyagban belüli keménységkülönbségek kimutatására, valamint az egyes fafajok keménységeinek összehasonlítására is [8].

2.7. A keménységi modulusz

Weatherwax, Erickson és Stamm (1948) módosították a Janka-keménységet oly módon, hogy az a nagyon magas (pl. guajakfa, tömörített faanyagok) és a nagyon alacsony sűrűségű (pl. balsafa) faanyagok esetében is alkalmazható legyen [1],[2]. Az eredeti vizsgálat során az alkalmazott erő a benyomási mélységgel kezdetben nagyjából lineárisan növekszik (5. ábrán látható lila tartomány). Weatherwax és társai e vonal meredekségéből származtatták az általuk elnevezett keménységi moduluszt [5].

5. ábra. A faanyag sematikus alakváltozási jelleggörbéje

A keménységi moduluszt meghatározásához Janka-féle nyomófejet alkalmaztak, a mintákat 75°F (≈24°C) és 50% relatív páratartalom mellett kondicionálták, mérési eredményeiket 0,025 mm-es pontossággal rögzítették. [5][1] Azt tapasztalták, hogy 0,25 hüvelyk (=0,64 cm) vastagság fölött a keménység nem változott a vastagság növekedésével. Annak érdekében, hogy megfelelő biztonsági tényezőt biztosítsanak, az összes további minta legalább 0,5 inches vastagságú volt. A keménységi moduluszt ezután 11 különböző fajtájú, kezeletlen faanyag segítségével határozták meg, normál és tömörített állapotban.[5] Megállapították, hogy összefüggés van a keménységi modulusz és a sűrűség között, ez a kapcsolat pedig azonos a Janka keménység/sűrűség aránnyal.[1]

Lewis (1968) vizsgálatokat végzett arra vonatkozóan, hogy kialakulhat-e korreláció a keménységi modulusz és a Janka-keménység között. Néhány farostlemezen és a forgácslapokon végzett előzetes meghatározás után azt tapasztalta, hogy a Janka-féle golyós keménység lineáris kapcsolatot mutatott a keménységi moduluszsal.

A keménységi modulusz, mint a Janka-féle keménységvizsgálati eljárás alternatívája leginkább akkor bizonyulhat hasznosnak a faanyag vizsgálatában, ha a rendelkezésre álló anyag kisebb, mint a Janka-keménység meghatározásához előírt méret, vagy ha valamilyen más tényező miatt kívánatos, hogy az eredeti módszernél előírt 5,642 mm-es benyomási mélységet még ne érjük el.

[10]. Erre jó példát jelenthet a kompozit termékek tesztelése, ahol a túlzott behatolás által okozott delamináció problémát jelenthet. [1]

3. Összefoglalás

Cikksorozatunk első részében megismerkedtünk az 1915-ig kialakult, faiparban használatos keménységvizsgáló eljárásokkal, azok előnyeivel és hátrányaival [23]. E bemutatást, kritikai elemzést kívántuk folytatni cikksorozatunk második részében, melyben az 1915 és 1950 között kitalált metódusokkal ismerkedtünk meg: Rejtő, Worschitz, Mörath, Monnin, Krippel-Pallay, Hoeffgen, Mayer-Wegelin valamint Weatherwax, Erickson és Stamm vizsgálatai mind kiemelkedő szerepet játszottak e területen. Közülük is talán a legelőnyösebb tulajdonságokkal bíró módszert a Krippel-Pallay páros alkotta meg, de sajnálatos módon a módszer még hazánkban sem vált igazán elterjedté. A Mörath által módosított Brinell-keménység azonban nemzetközi vonatkozásban is nagy jelentőséggel bír, számos hátránya ellenére napjainkban is az ipar által leginkább előnyben részesített módszerek egyike.

A sorozat harmadik, egyben utolsó részében az 1950 után kidolgozott faipari keménységvizsgáló módszereket kívánjuk bemutatni, értékelni.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány a „Faipari termékek tovább feldolgozása zöld kémiai és technológiai alapokon, korszerű kutatási infrastruktúra létrehozásával” című és GINOP-2.3.3-15-2016-00038 projekt részeként a Szechenyi2020 program keretében az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával valósul meg.

Irodalomjegyzék

- [1] Doyle, J. (1980): The hardness of wood. – doktori értekezés. University of Canterbury, School of Forestry, New Zealand. p. 5-18
- [2] Doyle J., Walker, J.C.F. (1984): Indentation hardness of wood. Wood and Fiber Science, 17(3). pp.369-376
- [3] Exner, F. (1873): Untersuchungen über die Härte an Krystallflächen. k. k. Hof- und Staatsdruckerei, Wien. p 3.
- [4] Gazdag Péter (1992): Keménységvizsgáló eljárások kritikai kiértékelése, s két vizsgálati módszer összehasonlító elemzése. Szakdolgozat, Erdészeti és Faipari Egyetem - Faipari Mérnöki Kar, Faanyagismeret Tanszék, Sopron. p 6.
- [5] Green, D. W., Begel, M., Nelson, W. (2016): Janka Hardness Using Nonstandard Specimens. Research Note FPL-RN-0303. Madison, WI: U.S. Department of Agriculture, Forest Service, Forest Products Laboratory. 13 p
- [6] Hoeffgen, H. (1938): Härteprüfung des Holzes durch Stempeldruck. Holz als Roh-und Werkstoff. I. évf. május
- [7] Kollmann (1951) Technologie des Holzes und Holzwerkstoffe. Springer Verlag. München 909-934 - 911,912,917
- [8] Kovács I. (1979): Faanyagismeret. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest. 199-224, 199,200,201,203-205,211,217-218
- [9] Kumichel, W., Holz, D. (1955): Das Höppler-Konsistometer – ein Gerät zur Bestimmung der Kugeldruckhärte von Hölzern. Holz als Roh-und Werkstoff, 13. évf. 5. szám, május. pp188-193
- [10] Lewis W. C. (1968): Hardness modulus as an alternate measure of hardness to the standard Janka ball for wood and wood-base materials. USDA, Forest Service, Forest Products Laboratory Research Note FPL-0189 Madison, WI: Forest Products Laboratory
- [11] Molnár S. (2002): A Faipari Mérnöki Kar nagyjai – Dr. Pallay Nándor (1903-1983) élete és munkássága. Nyugat-Magyarországi Egyetem, Faipari Mérnöki Kar, Sopron. p 7-9
- [12] Molnár S. (2004): Faanyagismeret. Mezőgazdasági Szaktudás Kiadó, Bp. pp 306-307
- [13] Pallay N. (1937): A fakeménység vizsgálati módszerének kérdése. Anyagvizsgálók közlönye. 1937. szept.- okt. szám. p 119-138, 119-121.
- [14] Pallay N. (1938): Über die Holzhärteprüfung. Holz als Roh-und Werkstoff. I. évf. január. p. 126-130.
- [15] Pallay N. (1939): Ergänzende Angaben zum Holzhärte-Prüfverfahren. Holz als Roh-und Werkstoff, 2. évf., 2. szám, december, pp 413-416
- [16] Pallay N. (1951): Mechanikai technológia – kézirat. Agrártudomány Egyetem, Erdőmérnöki Kar Jegyzetei, Sopron. p. 133-145 – 133,134
- [17] Pallay N. (1955): Fa technológia – kézirat. Erdőmérnöki Főiskola, Erdőmérnöki Főiskola jegyzetei, Sopron. p. 91.
- [18] Polge, H. (1963): Une nouvelle méthode de détermination de la texture du bois - L'analyse densitométrique de clichés radiographiques. ENEF, Ecole nationale des eaux et forêts, Nancy (FRA) p. 540,574
- [19] Rejtő S. (1920): Az elméleti mechanikai technológia alapelvei és a fa anyagának technológiája. III. kötet - A belső és külső erők hatása a fa anyagának mechanikai tulajdonságaira. Németh József Technikai Könyvkereskedő Bizománya, Budapest. pp 57-61.
- [20] Sachsee, H. H., Hamburg-Reinbek (1960): Zur Methodik der Strukturprüfung von Hölzern mit dem Nadelstichverfahren. Holzforschung. Bd.14.(1960) H.6. p. 170

- [21] Siebel, E. (1957): Handbuch der Werkstoffprüfung - Dritter Band – Die Prüfung nichtmetallischer Baustoffe. Springer Verlag, Berlin, Göttingen, Heidelberg. p 81-84 →Chalais-Meudin
- [22] Tabor D. (1951): The Hardness of Metals. Clarendon Press, Oxford p 2, 95,171 (knoop évszám)
- [23] Vörös Á., Prof. Dr. Németh R. (2018): A faiparban használt keménységvizsgálati eljárások történeti fejlődése 1. – Statikus keménységvizsgálati eljárások 1915-ig. Gradus, Kecskemét. Vol 5, No 1 (2018) 113-120 ISSN 2064-8014
- [24] Worschitz F. (1931): A dunántúli vörösfenyő vastagsági növekedésének, fajsúlykialakulásának, keménységének és nyomószilárdságának összehasonlító vizsgálata. Erdészeti kísérletek, XXXIII. évf. 1-2.sz. Sopron. p. 39-40.
- [25] Worschitz F. (1935): A faanyagvizsgálat okszerűsítése és nemzetközi szabályozása. Erdészeti lapok.LXXIV. évf. XII. füzet. p. 835-837